

Energi

Ylva Gustafsson är chefredaktör för *Ikaros* och forskare i filosofi vid Åbo Akademi.

Vintern 1940 föddes min mamma i Näsby på Houtskär i skenet av stearinljus, oljelampor och karbidlampor. Åtta år senare, 1948, tändes den första glödlampan på Houtskär. Mamma har berättat hur magiskt det var. Alla på Houtskär var så vana vid mörker och nu blev det plötsligt ljust. Houtskär var inte ett ovanligt undantag i Finland. Stora delar av landsbygden var under 1940-talet ännu utan el och det skulle gå långt in på 1970-talet innan största delen av landsbygden i Finland hade el.

Detta nummer av *Ikaros* handlar om energi.

En av de stora målsättningarna i Finland efter kriget var elektrifieringen av hela lan-

det och att på så sätt bygga upp ett samhälle med grundläggande välfärd för alla. Men för att kunna bygga ut elnätet krävdes utbyggnad av kraftverk. Vattenkraft sågs på 1950-talet som en av de effektivaste möjligheterna till ökad elproduktion. Under 1950- och 1960-talen planerades och byggdes flera stora kraftverksbassänger i Lappland, såsom bassängerna Lokka och Porttipahta. **Jouni Kauhanen** skriver i detta nummer om hur vattenbyggnadsprojekten i Lappland rättfärdigades genom att områdenas sociala och historiska betydelse systematiskt förnekades. Begreppet *terra nullius* betyder obebott land eller ingens mark. Begreppet användes av ko-

Ionisatörer i Australien och Amerika för att hävda äganderätten till den mark som erövrats. Samma resonemang fördes vid byggandet av vattenkraften i Lappland på 1950-talet. Lagringsbassängerna Lokka och Porttipahtha dränkte enorma markarealer, byar lades undervatten och hundratal människor måste flytta från sina hem.

Sedan 1950-talet har världens energikonsumtion ökat enormt och fossila bränslen står fortfarande för den största delen av världens energikonsumtion. Denna långvarigt växande energikonsumtion har lett till att vi nu står inför akuta problem med klimatförändringen i form av stigande temperaturer, återkommande svår torka, bränder och översvämningar.

Men det går också att se positiva förändringar. Användningen av fossila bränslen har minskat under de senaste åren, i takt med att utbyggnaden av förnybar energiteknologi har vuxit. Men det är inte enkelt att direkt ersätta fossila bränslen med förnybar energiteknologi. **Oskar Karlström** skriver i detta nummer om att den gröna omställningen fortfarande är beroende av fossila bränslen som olja, kol och naturgas. **Jukka Manner** skriver om hur digitaliseringen å ena sidan bidrar till energisnålare och effektivare elsystem, medan den å andra sidan betyder att till exempel stora datahallar byggs som slukar enorma mängder energi. En viktig aspekt i utvecklingen av mer miljövänlig energiteknologi gäller också energilagring, något **Margareta Björklund-Sänkiahö** och **Jessica Tuuf** skriver om. Detta är ett område där teknologin går framåt samtidigt som många utmaningar kvarstår.

Den gröna omställningen har också tagits upp av företagsvärlden. Hållbart framställda produkter har idag i till exempel USA betydligt bättre försäljning än icke-hållbart producerade produkter. En svårighet är ändå att det ofta kan vara oklart vad som egentligen menas med att något är hållbart. En annan faktor är bristen på klara regler och incitament som hjälper företag att efterfölja hållbarhetskriterier. Detta skriver **Magnus Gustafsson** och **Arne Vironmäki** om.

Men den gröna omställningen är inte enbart en teknologisk och regelmässig utmaning utan också en människorättslig sådan. Liksom vid byggandet av vattenkraftverken på 1950-talet präglas den gröna omställningen fortfarande av kolonialistiska tankemönster. **Dorotheé Cambou** skriver om hur energiutvinning ännu idag är kopplad till expropriering av samernas bosättningsområden i Lappland. Den gröna omställningen har inneburit ett ökat behov av mineraler som litium, nickel och kobolt, naturresurser som till stor del finns på urfolks marker. I många fall är lokalbefolkning, som samerna, fortfarande i underläge då de kämpar med juridiska processer gentemot den finska staten. Men Cambou lyfter också fram exempel där samer haft framgång i dessa juridiska processer.

Shepherd Urenje skriver om *överflödets paradox*. Paradoxen består i att ett land med stora naturrikedomar samtidigt kan lida av enorm fattigdom och misär. Urenje fokuserar på situationen i Demokratiska republiken Kongo där långvariga väpnade konflikter och korruption till stor del fortgår på grund av det internationella behovet av mineraler nödvändiga för den gröna omställningen. Gruvdriften förstör stora skogsarealer och hotar djurlivet medan de väpnade konflikterna som finansieras av denna gruvdrift bibehåller en misär som lokalbefolkningen lider under och samtidigt har den väldigt liten möjlighet att påverka. Urenje betonar vikten av att arbeta konkret för lösningar på denna problematik och inkludera lokalbefolkningen i arbetet för en jämlikare framtid.

Men människorättsliga frågor handlar inte bara om våra liv nu utan kan också handla om framtiden. **Hannes Lagerlöf** skriver om hur lagring av kärnavfall har framställts som ett fritt val där lokalbefolkning i Östhammars kommun i Sverige demokratiskt fått besluta om de vill erbjuda sin berggrund för lagring. Men kan man fatta ett demokratiskt beslut om lagring av avfall när detta har konsekvenser för kommande generationer i en oöverskådlig framtid?